

Αντιγόνη και Κρέοντας: Σοφοκλής και Ανούιγ

Σ. Χρονόπουλος

Δημιουργικές Επανεγγραφές Αρχαίων Μύθων

ΠΜΣ «Θέατρο, δημιουργική γραφή και πολιτιστικές βιομηχανίες»

Χειμερινό Εξάμηνο 2023—2024

Σοφοκλή *Αντιγόνη*: μια τραγωδία με δύο τραγικούς χαρακτήρες

η Αντιγόνη:

- έχει ήδη χάσει τους περισσότερους δικούς της
- συγκρούεται με την αδελφή της, την μόνη συγγενή της
- επιλέγει συνειδητά να πεθάνει **εμμένοντας πεισματικά στη θέση της**
- **δεν υποχωρεί**
- πεθαίνει άγαμη και άτεκνη

ο Κρέοντας:

- έχει αναλάβει μια επισφαλή εξουσία σε μια κρίσιμη στιγμή, την οποία επιχειρεί να περιφρουρήσει
- **εμμένει πεισματικά στην θέση του σε σύγκρουση με τον Αίμονα και τον Τειρεσία**
- **υποχωρεί τελικά, είναι όμως πολύ αργά πια**
- χάνει όλους τους δικούς του και μένει μόνος

Αντιγόνη και Κρέοντας του Σοφοκλή: σύγκρουση δύο ηθικών/πολιτικών προγραμμάτων

Η ανάγνωση του Hegel:

η Αντιγόνη εκπροσωπεί και υπερασπίζεται τον κόσμο και τις αξίες του *οίκου*

ο Κρέοντας εκπροσωπεί και υπερασπίζεται τον κόσμο και τις αξίες της *πόλης*

οι αδυναμίες του προγράμματος του Κρέοντα

- η «νομική αδυναμία»: η Αντιγόνη αντιτάσσει στο πρόγραμμα του Κρέοντα τους άγραφους νόμους των θεών
- η «πολιτική αδυναμία»: ο Αίμονας αντιτάσσει την έλλειψη πραγματικής λαϊκής στήριξης
- η «θρησκευτική αδυναμία»: ο Τειρεσίας αντιτάσσει την μόλυνση της πόλης εξαιτίας του άταφου Πολυνείκη

πιθανές αφετηρίες για την πρόσληψη της στάσης του Κρέοντα από το κοινό της πρώτης παράστασης

- Αθηναϊκός νόμος που απαγορεύει τα σώματα των εκτελεσμένων προδοτών της πόλης ή των ιερόσυλων να ταφούν εντός των ορίων της πόλης
- η εξιδανικευμένη εικόνα της Αθήνας ως της πόλης που φροντίζει να ταφούν τα νεκρά σώματα των Επτά (βλ. Ευριπίδη *Ικέτιδες*)
- η προτεραιότητα της πόλης έναντι της ιδιωτικής ζωής στον δημόσιο λόγο της Αθήνας (βλ. *Επιτάφιος λόγος* του Περικλή στην *Ιστορία* του Θουκυδίδη)

η θετική εικόνα της Αντιγόνης στον Σοφοκλή

- η Αντιγόνη παρουσιάζεται να επιδεικνύει ορθή κρίση (αν και ποτέ δεν χαρακτηρίζεται σώφρων) – ο Κρέοντας, αντίθετα, παρουσιάζεται να έχει αδύναμη/προβληματική κρίση
- ο τρόπος με τον οποίο ο Κρέοντας επιλύει την σύγκρουση ιδιωτικού-δημόσιου είναι ακραίος

δύο αντιθέσεις
για την κατανόηση της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή

- εντός (εσωτερικός χώρος) / εκτός (εξωτερικός χώρος)
- ζωή / θάνατος

[Carter 2012, «Antigone», στο: A. Markantonatos (επιμ.), *Brill's Companion to Sophocles*, σελ. 134–151. Leiden]

εντός (εσωτερικός χώρος) / εκτός (εξωτερικός χώρος)

- δημόσια ζωή & εξωτερικοί χώροι – ιδιωτική ζωή & εσωτερικοί χώροι
- στο δράμα: οι στεγασμένοι = ιδιωτικοί και οι υπαίθριοι = δημόσιοι χώροι (εντός/εκτός του σπιτιού/ανακτόρου) – οι χώροι μέσα και έξω από την πόλη
- βίαιες πράξεις: είτε σε ιδιωτικούς χώρους – είτε σε χώρους εκτός της πόλης – ο δημόσιος χώρος της πόλης: ένας ασφαλής χώρος
- στην *Αντιγόνη*: ο θάνατος του Πολυνείκη και του Ετεοκλή έξω από την πόλη – ο θάνατος της Ευριδίκης στον ιδιωτικό χώρο – ο θάνατος της Αντιγόνης και του Αίμονα έξω από την πόλη
- η πόλη αν και έχει υποστεί δεινά, είναι σώα – ο οίκος του Λάιου και του Κρέοντα έχουν καταστραφεί

η εξουσία του Κρέοντα στην πόλη και η αμφισβήτησή της

- ο Κρέοντας έχει ως αδελφός της Ιοκάστης μόνο εξ αγχιστείας το δικαίωμα στον θρόνο της Θήβας
- αναγνωρίζεται ως «βασιλιάς», όχι όμως από την Αντιγόνη
- το αμφίβολο δικαίωμα του Κρ. στον θρόνο και ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλει την εξουσία του, ο φόβος των πολιτών, και η δική του καχυποψία επίσης παραπέμπουν σε τύραννο (αν και χωρίς σωματοφύλακες)
- τα χαρακτηριστικά τυράννου υπονομεύουν την ταύτιση της βούλησης του Κρέοντα με την βούληση ολόκληρης της πόλης

η δίκαιη (;) αμφισβήτηση της εξουσίας

- το παράδειγμα του Σωκράτη που επειδή επιμένει στην υπακοή στους νόμους υπακούει και σε μια άδικη απόφαση της πόλης: στον *Κρίτωνα* ο Πλάτωνας αποκλείει πρακτική τη δυνατότητα μιας δίκαιης αμφισβήτησης της νόμιμης εξουσίας
- η Αντιγόνη στους αντίποδες του Σωκράτη: θεωρεί χρέος της την αμφισβήτηση της νόμιμης εξουσίας ειδικά αν οι αποφάσεις της αντίκεινται στους «άγραφους νόμους των θεών» -- μια εξαιρετικά προβληματική πολιτικά και ασαφής έννοια

ζωή / θάνατος

- ο οίκος στον οποίο ανήκε η Αντιγόνη έχει σχεδόν καταστραφεί πριν ξεκινήσει η τραγωδία: Οιδίποδας και Ιοκάστη, Πολυνείκης και Ετεοκλής είναι νεκροί· η ίδια μοιάζει να επιδιώκει τον θάνατο (άγαμη και χωρίς παιδιά) το ίδιο ισχυρά όπως επιδιώκει να θάψει τον Πολυνείκη
- ο οίκος του Κρέοντα καταστρέφεται κατά τη διάρκεια της τραγωδίας· ο ίδιος επιβιώνει και το τραγικό της ζωής του συνίσταται στο ότι εκείνος ζει ενώ έχουν πεθάνει όλοι οι δικοί του

Αντιγόνη του Ανούιγ: πρώτη παράσταση και αντιδράσεις

- σύνθεση του 1942: η Γαλλία έχει συνθηκολογήσει μετά την επίθεση των ναζιστικών στρατευμάτων (Ιούνιος 1940) και έχει χωριστεί από τον Ιούλιο του 1940 ανάμεσα στη ζώνη γερμανικής κατοχής με κέντρο το Παρίσι και στην «Γαλλία του Βισύ», όπου την εξουσία έχει το φιλογερμανικό καθεστώς του Πεταίν
- παράσταση της *Αντιγόνης* στις 4 Φεβρουαρίου 1944 στο Παρίσι σε σκηνοθεσία Αντρέ Μπαρζάκ
- εντελώς αντιφατική άμεση πρόσληψη
 - έργο απολογίας για το καθεστώς Βισύ (αντιστασιακοί κριτικοί)
 - η Αντιγόνη ενσαρκώνει την ιδανική «φασιστική ηρωίδα» με έμφαση στην καθαρότητα και την νεότητα (φιλογερμανοί κριτικοί)

[R. Zetti 2018, «[Deciphering the Politics of Anouilh's *Antigone*](#)», *Logeion* 8: 171–194.]

Αντιγόνη του Ανούιγ: βασική δομή και πρόσωπα

- Πρόλογος (όλα τα πρόσωπα του δράματος παρόντα και ο Πρόλογος)
- Αντιγόνη, Τροφός και Ισμήνη
- Αντιγόνη και Αίμονας
- Αντιγόνη και Ισμήνη
- Κρέοντας και Φρουρός
- Χορός
- Αντιγόνη, Φρουροί και Κρέοντας
- Αντιγόνη και Κρέοντας
- Αντιγόνη, Κρέοντας και Ισμήνη
- Αντιγόνη, Κρέοντας, Ισμήνη και Φρουροί
- Κρέοντας, Χορός και Αίμονας
- Κρέοντας, Φρουρός, Αντιγόνη
- Φρουρός και Αντιγόνη
- Χορός, Αγγελιαφόρος, Κρέοντας και Υπηρέτης
- Χορός και Φρουροί

ο Κρέοντας του Ανούιγ: ειλικρίνεια και αποκάλυψη

- ο Κρέοντα του Ανούιγ συνειδητά σε διπλό ρόλο:
 - φορέας εξουσίας και της βίας που αυτή επιτάσσει
 - ανάδειξη των υποκριτικών τελετών (οι τελετές ταφής, σελ. 59)
 - κίνηση στο επίπεδο της θεατρικής δράσης και του μεταθεάτρου (σελ. 61, 67)
- ο κόσμος που παρουσιάζει ο Κρέοντας είναι ένας κόσμος παράλογος – η δράση του, όπως την παρουσιάζει ο ίδιος – σκοπεύει να περιορίσει τον παραλογισμό (σελ. 56–7)
- ο ίδιος ο Κρέοντας θέλει να πιστεύει ότι δεν βαρύνεται/περιορίζεται από κανένα παρελθόν: «Η Θήβα δικαιούται τώρα έναν ηγεμόνα χωρίς ιστορία» (σελ. 56)

η Αντιγόνη του Ανούιγ: παράδοση στον παραλογισμό

- η Αντιγόνη – αντίθετα από τον Κρέοντα – κινείται σε ένα μόνο επίπεδο
- η στάση της στηρίζεται στην ανάληψη του βάρους του παρελθόντος και στην τοποθέτησή της εκτός της ζωής (σελ. 63)
- η Αντιγόνη δεν προσπαθεί να εξηγήσει (σελ. 19–21) ούτε και να καταλάβει (σελ. 26–27)

η σύγκρουση Αντιγόνης και Κρέοντα

- σύγκρουση ανάμεσα στο «ναι» του Κρέοντα και το «όχι» της Αντιγόνης (σελ. 63)
- σύγκρουση ανάμεσα στη ζωή και την ευτυχία του Κρέοντα και τον θάνατο της Αντιγόνης (σελ. 73 και 75)
- «η μικρή Αντιγόνη» – ο ηλικιωμένος Κρέοντας: μια διαγενεακή σύγκρουση
- η ανυπακοή της Αντιγόνης = το πείσμα ενός μικρού παιδιού; και ο Κρέοντας που γνωρίζει την πραγματική «ιστορία» (σελ. 67–71)
- ο Κρέοντας ως το μέλλον της Αντιγόνης αν αυτή ζήσει / η Αντιγόνη ως το παρελθόν του Κρέοντα (σελ. 72–3 – αλλά και σελ. 74)

Αντιγόνη Σοφοκλή και Ανούιγ: σημεία επαφής

- βασικά στοιχεία πλοκής (του μύθου και της τραγωδίας του Σοφοκλή)
- το πρόσωπο της Ισμήνης και η αντίθεση μεταξύ Αντιγόνης και Ισμήνης
- ο Κρέοντας ως τραγικός χαρακτήρας (σελ. 90)
- η επισφαλής εξουσία του Κρέοντα
- οι έννοιες της επιμονής/πείσματος και της προσκόλλησης στην ιδέα του θανάτου
- η αγγελική ρήση για τον θάνατο της Αντιγόνης και του Αίμονα (σελ. 90 – πρβλ. Σοφ. Αντ. στ. 1155 κ.ε.)
- ενσωμάτωση άμεσων κειμενικών αναφορών (σελ. 86 – πρβλ. Σοφ. Αντ. στ. [891–5](#))
- αναχρονισμοί

Υλικό για μελέτη:

- J. Anouilh, Αντιγόνη, σε μτφρ. Σ. Πασχάλη
- R. Zetti 2018, «[Deciphering the Politics of Anouilh's *Antigone*](#)», *Logeion* 8: 171–194.
- Φωστήρα, Ι. «[Αντιγόνη, η διαχρονική γοητεία μιας επαναστάτριας από τον Σοφοκλή στον Anouilh](#)», *Ο Αναγνώστης*
- Carter 2012, «Antigone», στο: A. Markantonatos (επιμ.), *Brill's Companion to Sophocles*, σελ. 134–151. Leiden [στο Dropbox]
- Μ. Πλωρίτης, «[Εισαγωγή στη μετάφραση της Αντιγόνης του Ανούιγ](#)»